

Merihistorian iltapäivä

8.5.2025

Tieteiden talo, Arokallio-sali

Ohjelma

- 14:00 **Tapahtuman avaus**
- 14:10 **Toni Simanainen** –
Olaus Magnus ja pohjoisten merien ihmeet
- 14:40 **Hannu Hillo** –
Suomen kilpaveneilyn historia 1905–2005
- 15:10 **Sakari Salokannel** –
Kumpi oli ensin? Rannikkomerenkulun ja talvikalastuksen suhde Merikarjalassa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa
- 15:40 **Kaisa Kyläkoski** –
Merihistoria ja 1700-luvun sanomalehdet
- 16:10 **Janne Palkisto** –
Einar Renvallin (1903–1975) laivapäiväkirja
- 16:40 **Markku Luoto** –
Itämeren hylkyjen 3D-ontologia
- 17:10 **Anna Jaskari** –
Merihistoriaa seitsemältä vuosikymmeneltä: Nautica Fennican digitointihanke ja avatut aineistot

Olaus Magnus ja pohjoisten merien ihmeet

1500-luvun alkupuoliskolla katolinen kirkko menetti valta-asemaansa Ruotsin valtakunnassa ja Pohjolassa. Ruotsalaisen oppineen ja kirkonmiehen Olaus Magnuksen (1490–1557) tarkoituksena oli Carta marinan ja Pohjoisten kansojen historian (Historia de gentibus septentrionalibus) avulla osoittaa katoliselle maailmalle, kuinka hienon alueen se oli menettänyt pohjoisessa. Meri on keskeisessä asemassa sekä Carta marinassa että Pohjoisten kansojen historiassa.

Tutkimuksessani tarkastelen meren esittämistä 1500-luvulla. Keskityn oppineeseen kulttuuriin kuuluneeseen ihmettelevään tutkimiseen (admiratio), joka näkyy erityisesti pohjoisen meren, myrskyjen, meren elöiden ja magian kuvauksissa. Tutkimuskohteenani ovat Olaus Magnuksen Carta marinan (1539) ja Pohjoisten kansojen historian (1555) meren ihmettelyyn, meren eläimiin, olentoihin ja merelliseen magiaan liittyvät kuvaukset.

Tutkimusasetelma on tieteidenvälinen. Olaus Magnuksen tuotantoa ei ole aiemmin tutkittu tästä näkökulmasta. Tutkimukseni tuo uutta tietoa uuden ajan alun ihmisten suhtautumisesta mereen ja meren ihmeisiin ja niiden ihmettelyyn, joka liittyi ajatukseen siitä, että meren elementtien olemus voi säilyä materiaalisissa objekteissa tai meren elementtien manipuloinnin kautta merta voidaan hallita. Tutkimuskysymykseni on: Mitä Olaus Magnuksen mereen liittyvien ihmeiden kuvaukset kertovat mielikuvista, joita liitettiin materiaalsiin jäänteisiin, myrskyihin, eläimiin, taikuuden harjoittajiin ja meren olentoihin?

Tutkimukseni tuo uudella tavalla esiin Olaus Magnuksen mereen liittämiä uskomusten merkityssuhteita, jotka selventävät sitä, miten Olaus Magnus käsitti meren ja sen uskomusperinteen merkityksen pohjolan ihmisille.

Suomen kilpaveneilyn historia 1905–2005

Esitelmän aiheena on Suomen kilpaveneilyn historia vuosien 1905–2005 välillä. Olen tehnyt tutkimuksen käsikirjoituksen jo vuosia sitten ja kuvituskin on valmiina viidellekymmenelle ensimmäiselle vuodelle. Aineistoa on myös toiselle vuosisadan puoliskolle. Käsikirjoituksessa on muutama pieni täydennyksen paikka.

Suomen moottorivenekilpailujen historiaa on käsitelty eräissä teoksissa aiemmin, mutta melko rajoitetuin sivumäärin. Meri ja me sekä Suomi ja meri -teokset olivat Meriliiton aktiivien aikaansaannoksia. Jälkimmäisessä kirjoitin tästä aihepiiristä samoin kuin Navis Fennican nelososassa. Suomen Moottoriveneliiton/ Suomen Veneilyliiton kanssa vuosikymmenhistoriikissa olen ollut myös kirjoittajana. Urheilumme kasvot -kirjasarjan lajin osuudessa olen huomannut virheitä. Tuorein kirja vuodelta 2020 on Moottorivene, 100 vuotta huvi- ja kilpaveneilyä. Kilpaveneilyä siinä on varsinaisesti 11 sivua 287:stä.

Laji on ollut kiinnostukseni kohteena jo vuodesta 1959. 1970-luvun lopulta olin viisi vuotta aktiivinen ratakilpailija, kilpavenekerhon puheenjohtaja ja liiton urheilukomitean jäsen. Rakensin itse pari hydroa ja toimitsijapuolella oli tehtäviä kansainvälisen juryn puheenjohtajuutta myöten. Pohdinta on, saatanko projektin vielä loppuun ja miltä sen talous nykymaailmassa näyttäisi.

Kumpi oli ensin? Rannikkomerenkulun ja talvikalastuksen suhde Merikarjalassa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.

Merikarjalan rannikolla oli 1860-luvulta alkaen tyypillistä, että kesäisin harjoitettiin rannikkomerenkulkua ja talvisin kalastusta meren ollessa jäässä. Jako näyttäytyy hyvin luonnolliselta, koska talvisin merenkulku ei ollut mahdollista, jolloin kalastus jäi rannikon asukkaiden liki ainoaksi elinkeinoksi, ja kesäisin puolestaan merenkulusta sai useimmiten kalastusta paremman tulon. Ehkä osin tästä syystä merenkulun ja talvikalastuksen keskinäiseen suhteeseen ei ole kiinnitetty juuri huomiota, vaikka ne useimmiten yhdessä muodostivat valtaosan kotitalouden tuloista. Ne eivät kilpailleet keskenään, vaan tukivat toinen toisiaan.

Esitelmässäni pohdin, missä määrin rannikkomerenkulku ja talvikalastus olivat toisistaan riippuvaisia elinkeinoja. Mahdollistivatko toisesta saadut tulot toisen harjoittamisen? Auttoiko kalastus hankkimaan riittäviä alkupääomia merenkulun aloittamista varten? Miten vuosittainen vaihtelu vaikutti? Rannikkolaivojen tilikirjoja on säilynyt vain muutamia eikä yksittäisen kalastajan tuloista senkään vertaa, minkä vuoksi sekä rannikkomerenkulun että kalastuksen tutkimus on keskittynyt pitkäaikaisiin kehityskulkuihin kuten laivamäärien kehitykseen ja kalan vientimääriin. Ajan sanomalehdissä on kuitenkin lukuisia mainintoja ja vuosikohtaisia tietoja muun muassa kalansäiliiden määrästä, rahtimarkkinoista ja kalastuksen sekä merenkulun tuotoista, joiden avulla on mahdollista tehdä päätelmiä rannikkomerenkulun ja talvikalastuksen suhteesta.

Merihistoria ja 1700-luvun sanomalehdet

Tämän esityksen tarkoituksena ei ole esitellä käynnissä olevaa merihistorian tutkimusta vaan mediahistoriallisen tutkimuksen lomassa syntyneitä havaintoja 1700-luvun sanomalehdistä lähteinä merihistorialle. Sanomalehtiä 1700-luvulta on digitoitu niin Ruotsissa, Tanskassa kuin Alankomaissakin ja tekstihakujen kokeilu voi tuottaa mielenkiintoisia löytöjä. Ne pitää kuitenkin ymmärtää osana aikansa mediaa.

Sanomalehdet, joista varhaisimmat syntyivät 1600-luvun alkupuolella pitkin Eurooppaa, olivat pitkään varsin erilainen media kuin nykyään. Ne sisälsivät esimerkiksi paljon viranomaisten tuottamia lähteitä, joista osa on sittemmin tuhottu. Näihin kuuluvat esimerkiksi yksityiskohtaiset tiedot Tukholmaan meritse tulleista kotimaisista rahdeista, joita tallennettiin sanomalehtiin muutamilta vuosilta.

Sanomalehdet julkaisivat myös lukijoiden lähettämiä tekstejä, joiden sisältö vaihteli huomattavasti. Kokkolasta haluttiin jostain syystä tiedottaa hyvin tarkasti rakennetuista laivoista, joista toisaalta on hajanaisempia tietoja.

Teksteissä esiintyy myös kuvauksia merihädistä ja haaksirikoista. Harvinaisempaa luettavaa oli kuvaus Pietarsaaresta lähteneen aluksen kaappauksesta Kanaalissa.

Einar Renvallin (1903–1975) laivapäiväkirja

"Tässä meidän vaan on oltava, kun poiskaan ei pääse, vaikka mielikin tekisi." (Einar Renvall 19.4.1927.)

Einar Renvall (1903–1975) toimi laivoilla purjeidenompeijana, puuseppänä ja yleismiehenä. Hän har-rasti myös valokuvausta ja kehitti laivamatkojen aikana sadoittain ottamiaan valokuvia. Renvall aloitti laivapäiväkirjan pidon 23-vuotiaana astuttuaan heinäkuussa 1926 Raumalla Eläköön-parkkilaivaan. Tammikuussa 1927 Renvall pestautui Lontoossa teräsparkkilaiva Penangiin, joka lähti kohti Perun Callaota. Siitä alkoi varsinainen seikkailu, jonka aikana Renvall näki delfiinejä, merileijonia ja miekka-valaan. Päiväkirjamerkinnöistä heijastuu tyytymättömyys työnjohtoa kohtaan. "Työ-ajaksi jää 10 tuntia ja se on vasten lakia, mutta kyllä me otamme asioista selvää ja hommaamme Ålandilaisille sakkoa kun päästään maihin", hän kirjoitti. Panamaa lähestyttäessä miehistön keskuudessa levisi suunnitelma kara-ta laivasta. Suunnitelma kuitenkin tyrehtyi kovan rangaistuksen pelkoon.

Saavuttuaan New Yorkiin elokuussa 1927 Renvall löysi Samuel-isänsä, joka oli lähtenyt Amerikkaan kaksi kuukautta ennen poikansa syntymää. Samuel Renvall kuoli seitsemän kuukauden kuluttua tästä ensitapaamisesta.

Esitelmässäni aion esitellä Renvallin matkaa valokuvineen ja pohtia, mitä hänen merkintänsä kertovat työaikojen neuvottelusta miehistön ja päällystön välillä. Entä millä tavalla Renvall huomioi 20-henkisen miehistön kansallisuudet?

Einar Renvall oli esitelmän pitäjän Janne Palkiston isän äidin veli, ja laivapäiväkirja ja valokuvat ovat suvun hallussa.

Itämeren hylkyjen 3D-ontologia – 10 % valmis

Suomen meriarkeologisen seuran (MAS) tekemä alan ”perustutkimus” eli hylkyjen sijainnin selvittäminen, hylkykohteiden 3D-mallintaminen ”in-situ” ja alustava, pääasiassa luonnontieteellinen ajoittaminen, on ainakin kansainvälisellä arvostuksella mitattuna seuramme tärkeintä tieteellistä kontribuutiota.

Muinaisjäännösrekisterissä on tällä hetkellä 2469 vedenalaista kohdetta, joista kiinteitä muinaisjäännöksiä on 788 eli vajaa kolmannes. Mahdollisia muinaisjäännöksiä, havaintokohteita tai muita vastaavia, joissa tyypillisesti ei ole vielä tehty minkäänlaista inventointia on 1278 kpl.

Ontologiatutkimuksen yhteydessä keräämämme lähdeaineisto eli kuvamateriaali sekä niistä muodostettu historiallisten hylkyjen 3D-mallien kokoelma lienee lajissaan maailman kattavin – nyt jo yli 200 tutkittua hylkyä. Eri konferensseissa ja seminaareissa pitämämme esitykset ontologiatutkimuksestamme ovat viimeisten puolen vuoden aikana poikineet puolen tusinaa kansainvälistä tutkimushanketta.

Esityksessä tutustutaan keräämäämme aineistoon ”sukeltamalla” muutamiin malleihin ja toisaalta nostetaan esiin edellä mainittuja tutkimushankkeita esittelemällä niiden kysymyksenasettelu lyhyesti. Esiteltävät kohteet valitaan niin, että niistä löytyy historiallista kontekstia, eikä vain ”tuntemattomia” lautakasoja.

Merihistoriaa seitsemältä vuosikymmeneltä:
Nautica Fennican digitointihanke ja avatut aineistot

Esitelmässä avaan Suomen merihistoriallisen yhdistyksen toteuttaman Nautica Fennica -vuosikirjan ja Suomen merimuseon Annual Report -numeroiden digihankkeen vaiheita ja tuloksia. Keskityn erityisesti esittelemään Tieteellisten seurain valtuuskunnan ylläpitämälle Journal.fi -alustalle avattujen aineistojen antia. Kyseessä on 39 numeroa kattava laaja tietokanta, jonka ensimmäinen numero on julkaistu jo vuonna 1969. Vaikka esimerkiksi kaikki 1970-luvun meriarkeologisista tutkimuksista raportoidut ”uudet tiedot” eivät ehkä enää tänä päivänä omaa samanlaista tuoreuden elementtiä, on kirjoituksista löydettävissä myös edelleen samaistuttavia aiheita ja muun muassa tuttujen hylkylöytöjen herättämää keskustelua usealta vuosikymmeneltä.

Aineistosta käy hienolla tavalla ilmi, miten merihistorian tutkimus on muuttunut ja elänyt, kuinka erilaiset teemat ja aiheet ovat löytäneet tiensä merihistorian tutkimukseen ja millä tavalla merihistorian ja eri tieteenalojen tai näkökulmien yhdistäminen on avannut uusia horisontteja tutkimuksen kentällä.